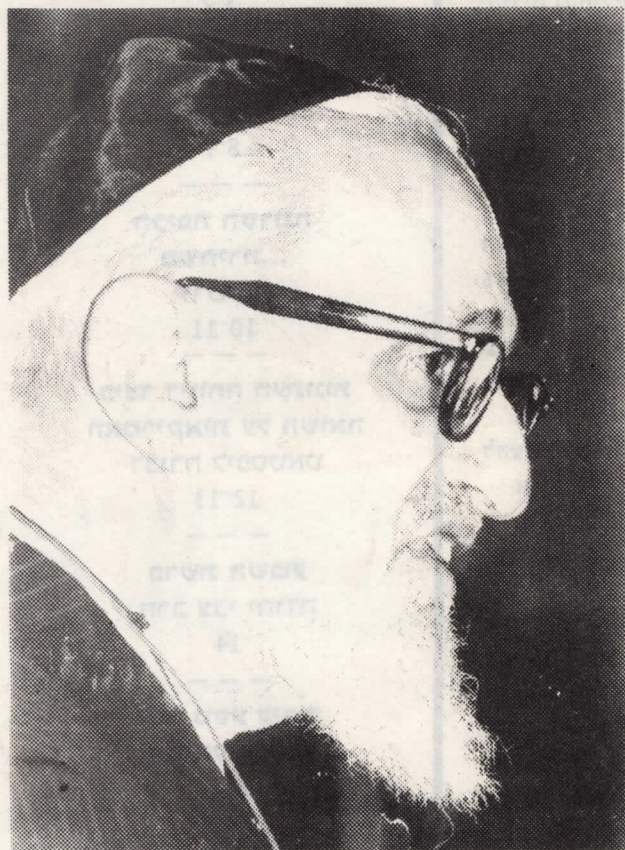

שבועון
ההסתדרות
העברית
באמריקה.
יוצא על-ידי
חברת "הדאר"

הדאר

השנה הששים וחמש, גליון ל"ו, א' אלול תשמ"ו

**במלאת 100 שנה
לישיבה-אוניברסיטה**

**דיוקנו של הרב
יוסף דוב סולובייצ'יק,
דמות מרכזית
בחיי המוסד
ובעולם התורני**

במדור הספרות:

על האירוניה ביצירות עגנון

מבט ישראלי על הנאציזם בספרות הגרמנית

סיפור: זליג נוסע ליריד

"20 שנות יחסים בין יהודים לקתולים"

אסופת מאמרים, הבוחנים את התוצאות של הדיאלוג בין נציגי שתי הדתות

באוסף מאמרים, שפורסם לאחרונה בספר הנושא את השם: "עשרים שנות יחסים בין יהודים וקתולים", בוחנים הוגי-דעות קתולים ויהודים את אחת המהפכות המהותיות ביחסי שתי הדתות בזמננו.

הספר נערך על ידי ד"ר יוג'ין פישר, מזכיר המחלקה ליחסים יהודיים-קתוליים של המועצה הארצית של בישופים קתוליים, ג'יימס רודין, מנהל ארצי לעניינים בין-דתיים של הוועד היהודי האמריקאי ומרק טננבאום, מנהל מחלקת יחסים בינלאומיים של הוועד היהודי האמריקאי.

הספר מתייחס לתקופה של 20 השנה שעברו מאז פירסום "בזמננו", ההצהרה של המועצה השנייה של הוותיקן, בדבר יחסי הכנסיה הקתולית לדתות לא-קתוליות, שהתקבלה באוקטובר 1965.

בהצהרה זו קרא הוותיקן לכל הקתולים לדחות אנטי-יהדות על כל צורותיה ולהכיר בכוב שבהאשמה כאילו היהודים כקבוצה אחראים לצליבת ישו. ההצהרה כללה גם קריאה לעודד כבוד הדדי ורו שיח עם העם היהודי.

בשנים שחלפו מאז, פירסמו קבוצות קתוליות ופרוטסטנטיות שונות את עמדותיהן ביחס להצהרה זו ודיאלוגים נוצריים ויהודיים רבים התקיימו ברחבי העולם. אך לדברי מחברי הספר, אין לצפות שאי ההבנה העמוקה שהיתה קיימת במשך אלפיים שנה, תעלם לחלוטין בעשרים שנות דו-השיח.

"ספר זה", אומר ד"ר פישר בהקדמה, "עוסק בהתחייבות שעשתה הכנסייה לפני עשרים שנה, בכוונותיה לאור 1,900 שנות יחסים, טרגיים לעתים, עם היהודים, מה התרחש מאז ומה משמעות הדבר לגבינו היום. המאמרים בספר זה נועדו גם להבהיר מה עוד צריך להעשות במטרה לקדם את הצעד שעשתה אסיפת הוותיקן, והדרך עוד רבה".

מבין הנושאים הנידונים במאמרים: עמדה אנטי יהודית כברית החדשה, היחס בין הנוצרים הקדומים ואנטישמיות, התפילה, הקשר הדתי של העם היהודי לארץ ישראל, השקפות כעניינים כמו הפלה, אמצעי מניעה, עונש מוות, פרושים לפרקי התנ"ך שהן היהודים והן הנוצרים מסכימים עליהם, וחלקי התנ"ך שאין עליהם הסכמה (הכרית החדשה), וכן תוכן של ספרות דתית.

בתגובתו על ארועים שחלו בעקבות פירסום "בזמננו", כתב מארק טננבאום: "אני משוכנע שאנו עוברים עתה תקופת מעבר, בה מגששים היהודים והקתולים במאמציהם למצוא דרכים חדשות ליחסים, המצטיינים באווירה גוברת של סובלנות וכבוד הדדי".

דברי הסיום להקדמה לספר, אומר ד"ר פישר: "שלב חדש זה העומד כנגד אלף השנים שקדמו לו, נמצא עדיין בחיתוליו, והוא שכיר ביותר... אך, אם לשפוט ממאמרים אלה, הוא ראוי לתשומת לבנו המלאה. בעבר, מעולם לא נעשה ניסיון דומה להתפייסות בין שתי מסורות דתיות עתיקות יומין, חשדניות אמנם במידה שווה, אך קשורות זו בזו קשר הדוק. תפקיד הדור הזה הוא לקבוע את הדרך בה עתידות ללכת הקהילות שלנו באלף השנים הבאות".

"הדאר"

עורך כללי
שלמה שמיר

עורכת מדור ספרות ותרבות
ד"ר יעל פלדמן

גליון ל"ו

בין בריסק לבוסטון

פינחס פלאי
3-7

אגרת מישראל

ישראל לנדרס
8-9

הכיפה הסרוגה

משחירה...

יורם פרי

10-11

כיצד דיווחה העתונות האמריקאית על השואה

דבורה ליפסטאט

12-13

פרשת השבוע

הרב צבי יהודה

14

זליג נוסע ליריד

שמואל הופרט

15-17

היה היה

תל עצמות

חניתה ברנד

18-20

האירוניה ביצירות

עגנון

מירי קובובי-מנור

21-23

שיר/ ענת ניניו

בשבוע הבא יימלאו 100 שנה להקמת הישיבה-אוניברסיטה, הנחשבת כיום לאחד ממוסדות החינוך וההשכלה הגדולים והחשובים בעולם היהודי • אחד האישים המרכזים, ששמם קשור לישיבה-אוניברסיטה, ומי שתרם רבות למוניטין שלה, הוא: הרב יוסף דוב סלובייצ'יק • מאז שנת 1941, הוא מגיד שיעור קבוע בישיבת רבנו יצחק אלחנן והוא העמיד עד היום אלפי תלמידים • הסופר-המשורר פינחס פלאי מספר על פגישותיו ושיחותיו עם רבי יוסף דוב סלובייצ'יק — "הרב", בפי תלמידיו ומעריציו • קווים לדמותו של ענק רוח, גאון בתורה והוגה • גישתו המקורית לשאלות הזמן והשקפתו הנועזת בנושא גרות וגרים • דיבורים על כליון רוחני, מנוגדים לאמונה בכנסת ישראל •

ביין בריסק לבוסטון

מאת פינחס הכהן פלאי

למעלה מחמישים שנה) לאמריקה וכאן מצא את מקומו, כשהוא שותל עצמו באווירה ואווירתה של בוסטון. בירתה האינטלקטואלית המיוחסת של "אנגליה החדשה" היתה לו לא רק מקום מגורים אלא גם בית רוחני-תרבותי. וכשם שקשה לתאר את דמותו של הרב רבי יוסף דוב סלובייצ'יק בלי המורשת והרקע של בריסק — כך קשה כאותה מידה לעמוד על משנתו כלי "החוייה האמריקנית" המובהקת המיוצגת על-ידי בוסטון.

אביו הגאון ר' משה סלובייצ'יק בא לפניו מווארשה לניו-יורק, אף שימש בה כראש ישיבה שהעמיד תלמידים הרבה — אבל לאמריקה לא הגיע. אף דודו הגאון-הקנאי ר' וולוולי מבריסק עלה עם בניו לירושלים בפרוץ מלחמת העולם השנייה והקים בה את "חצר בריסק" הפועלת זה יותר מארבעים שנה — אך לירושלים מעולם לא הגיע. לעומתם, הרב רבי יוסף דוב סלובייצ'יק בא לבוסטון, אף הגיע אליה.

"רמתים צופים"

כ ל הבא ללמוד חידושי תורתו של הרב סלובייצ'יק ימצא בהם את הגאון הבריסקאי המובהק, ממשיך דרכם של אבות אבותיו רבי

בריסק ובוסטון שתי התחנות התחממות את דרך חייו של הרב יוסף דוב סלובייצ'יק אינן תחנות ארעי מקריות מקריות בדרך זו, אלא תמורות חשובים שבלעדיהם אין לתאר הופעת אישיות רוחנית-אינטלקטואלית בצלמו ובדמותו. לבריסק ובוסטון יש אולי להוסיף אף את ברלין. ואם כי זו האחרונה לא היתה אלא תחנת מעבר בלבד — הרי פתחה פרק חדש ורב עלילה בהתהוות אישיותו של העילוי התלמודי הצעיר שהגיע אליה מוורשה שבמזרח. למורשת התלמודית אותה קלט בבית אבא ובית סבא נוסף כברלין נדבך נוסף: עולם החשיבה והמחשבה של האוניברסיטה הצטרף אל עולם החשיבה והמחשבה של בית המדרש הישן, וזאת לא כצירוף חיצוני מלבד אלא כהרכבה מלגו.

רבים מבני דורו באו ממזרח אירופה להתבשם מן התרבות והמדע באוניברסיטאות שבמערב. כעשותם זאת הם השירו-השאירו את עולמן שבמזרח מאחוריהם. כן הוא. הוא היה כמדומה הראשון לבית גאוני התורה של בריסק שנתכתר כתואר "דוקטור" אבל לא כתוספת התואר האקדמי בלבד החידוש העיקרי בציוני דרך חייו. החידוש הוא ככך שהוא קלט אל תוכו את ברלין מבלי שזנח כלל את בריסק. כששניהם גם יחד כלולים בתוכו הגיע (בראשית שנות ה-30, לפני

חיים ורכי יוסייבר ולמעלה בקודש. ואולם, הבא לשאוב ממעיינות הגותו (ובכך כמדומה זכה למקום מרכזי בתולדות מחשבת ישראל בדורות האחרונים) לא יוכל שלא לראות בו הוגה מערבי ואמריקני מובהק שעקבות זמנו (מאה ה-20) ומקומו (בוסטון וניו-יורק) טבועים עמוק עמוק.

"הרב" (כפי שהוא מכונה בהערצה בפי רבים) אינו מתכוון כלל להעלים או לטשטש כפל זהות זה המעוגן כבריסק ובוסטון גם יחד. גם בימים אלה, כאשר ההסתגרות החרדית היא באופנה, הוא מדבר על קבלת החוויה האמריקנית-מערבית כחלק אינטגרלי מעולמו של היהודי המודרני. לא זאת בלבד שאין קבלה זו גוררת בעקבותיה ויתור כלשהו על שלימותו של עולם ההלכה הכתובה והמסורה, אלא להיפך מוסיפה לעולם זה מימדים נוספים של היקף ועומק. הרב מדבר לעיתים קרובות על הימצאותו של היהודי בימינו בעמדה של "רמתים צופים", של שתי רמות שוות שמהם הוא משקיף על פני העולם: הרמה התורנית-הלכתית של עולם הישיבות והרמה התרבותית והטכנולוגית של העולם האמריקני. אין התנגשות בין שתי אלה ויש שהן משלימות זו את זו.

לא כאן המקום להכנס לחקר המקורות הפילוסופיים-מערביים של הגות הרב סולובייצ'יק. מי שעוסק בהבנת הגות זו (ועוסקים בה ועוד יעסקו בה רבות!) חייב להתחקות אחרי מקורות אלו הכוללים את מיטב המחשבה הפילוסופית והתיאולוגית האירופית והאמריקנית מן הקלאסיקונים ועד לאולטרה-מודרניים, עד לימינו ממש. כוונתנו במאמר זה אינה אלא לראות את "הרב" על הרקע "האמריקני" שלו וזאת על סמך כמה דפים מן היומן, בו נרשמו מפעם לפעם רישומי פגישות עמו.

אמריקה באספקלריה תיאולוגית

איני יודע כמה זכיתי אני שבאתי מרחוק ולא נמנית פורמאלית על תלמידי, ליחס מיוחד של קירבה ידידותית מצד הרב שיחי' ורעייתו המנוחה הד"ר טוניה סולובייצ'יק ז"ל. מכל מקום, ראיתי לי זאת תמיד כזכות מיוחדת והשתדלתי עד כמה שנתאפשר לי להביא מתורתו של הגאון הבריסקאי-בוסטוני לקהל הרחב ככל האפשר (בין השאר כספרים "על התשובה" ו"כסוד היחיד והיחד" שהוצאתי).

בביקורי האחרון בבוסטון לפני שבועות אחדים לא נתאפשר לי למגינת ליבי לבקר ולשהות במחיצתו כדרכי מימים ימימה, מחמת מצב בריאותו הרופף (ישלח לו ה' רפו"ש במהרה!). במקום זה דפדפתי ברשימות שבצקלוני והעליתי מהם כמה קטעי דברים בסוגייה זו של זיקתו העמוקה והבנתו החודרת של "הרב" לחיים האמריקניים ולמה שהללו עושים לקיבוץ היהודי הגדול, אולי הגדול ביותר בתולדות ישראל אי-פעם, החי במדינה גדולה זו.

הרב מלא התפעלות והתפעמות לנוכח האנרגיה הבלתי נלאית והטכנולוגיה המתקדמת של הציביליזציה האמריקנית. לא זאת בלבד שהוא אינו משקיף עליה בזלזול ובביטול, אלא להיפך: הוא רואה בה חלק מההבנה התיאולוגית שלו על מהות האדם ותפקידיו. כך, למשל במאמרו הידוע "איש האמונה הבודד", הוא רואה את האדם הכובש את סביבתו הפראית על ידי הישגיו הטכנולוגיים, כמי שמקיים מצווה דתית וממלא בכך רצון הבורא כפי שעלה במחשבה בבריאת האדם. אמנם, האדם השלם מורכב משני אספקטים המעוגנים בסיפור הכפול על בריאת האדם שבספר בראשית, אבל תיאור האדם "הראשון", כפי שהרב סולובייצ'יק מעלה אותו מן המקורות, תואם להפליא את האידיאל האמריקני. אדם הרוכש לעצמו תהילה וכבוד בכך שהוא

"תוקפני, נועז ושואף לנצחון. סיסמתו היא הצלחה ונצחון על כוחות הטבע" (מצוטט מ"איש האמונה הבודד", עמ' 17). ושוב: "האדם הקדמון שלא היה יכול ללחום במחלות ואשר נפל קרבן בהמוניו לדבר ולקדחת כשהוא מושפל וחסר אונים, לא היה יכול לדרוש לעצמו את כתר ההדר. רק האדם הבונה בתי חולים, המגלה שיטות ריפוי ומציל חיי בני אדם, מתברך במידת הכבוד. אדם שחי במאות ה-17 וה-18, שנוקק לעלות דרכו מבוסטון לניו-יורק משך ימים, היה נהדר פחות מאשר האדם המודרני המנסה לכבוש את החלל, ממריא במטוס כשדה התעופה בניו-יורק בחצות הלילה ולאחר כמה שעות צועד לו בניחותא ברחובותיה של לונדון... בעשותו כל אלה משתדל האדם הראשון למלא את התפקיד שהוטל עליו על ידי בוראו, אשר בשחר יום הששי המסתורי של הבריאה, פנה אל האדם וציווהו 'ומלאו את הארץ וכבשוה...' האלהים הוא אשר קבע כי סיפורו של האדם הראשון יהיה עלילת החירות של האדם-העבד המהפך את עצמו בהדרגה לאדם-אדון".

זיקתו של הרב לציביליזציה הטכנולוגית האמריקנית, אינה מצטמצמת לתפיסה תיאולוגית הרואה בציביליזציה זו את מילוי "צלם האלהים" שבאדם המחקק את יוצרו במעשי יצירה. הרב נוקק במקומות אחרים גם להבנה סוציולוגית בקורתית של התופעה האמריקנית בהיסטוריה המודרנית.

...ובאספקלריה סוציולוגית

מספר הרב: "כאשר אני באתי לאמריקה לפני כן וכך שנים, היתה אמריקה מדינה נפלאה, אלא שהיתה שיכורה מעצמה, משפע חומרי, מהצלחה מסחררת, עד שהיה קשה לדבר אל האדם האמריקני. קול הדובר נבלע בהמולה היצרנית שמסכיבו. החברה המערבית כולה נתעצמה מבחינה טכנולוגית, היא הגיעה לנקודת שיא בהישגים מדעיים, בעצמה תעשייתית. היא היתה שיכורה ואי אפשר היה כלל לדבר אליה... עד שאירע בה מפנה מפתיע: 'ויהי בכורך בצאת היין', השיכרות נתפוגגה. בני אדם נתפכחו. היתה זו אמנם שיכרות לא רעה כמהותה, היתה זו שיכרות שעשתה את האדם האמריקני לאדם טוב, לאדם עדין. אבל שיכרות היא היתה, שכן אילו לא היתה אמריקה שיכורה והיתה מביטה ניכחה פקוחת עין היתה מכינה כעוד מועד הרבה דברים שלא הכינה אותם בשעתם. היא היתה מונעת אולי את עליית היטלר ואת החורבן הנורא שבא בעקבותיה. אך אמריקה לא ראתה את הסכנה, היא היתה נתונה בדאגה לכלכלתה, היא קיבלה את 'דוקטרינת מונרו' כתורה של קודש-קדשים. עד שנתעוררה מאוחר מדי וראתה את החורבן שהתחולל" (ראה על התשובה, עמ' 218). ניתוחים של תהליכים חברתיים-פוליטיים של אמריקה פזורים ברחבי יצירתו של "הרב" שהיא כידוע כרוכה הגדול יצירה שבעל-פה. הם באים שם לא לשמם, אלא כאילוסטרציות והדגמות להבנת המדרשית של פסוקי מקרא וגופי הלכה. כחכמי המדרש בשעתם, חי הרב את זמנו ומקומו ורוב המשלים שלו לקוחים מן ההווי האמריקני שהוא חי אותו בכל רמ"ח ושס"ה שלו.

כך הוא משקיף על אמריקה בכלל ועל יהודי אמריקה במיוחד. הוא עוסק אמנם בהרכצת תורה, בלימוד המקורות ואוהב להגדיר עצמו כסתם "מלמד", אך שיעוריו מכוונים לא רק להבנת מקורות העבר בלבד, אלא למשמעותם העכשווית, המיידית. וכאן הוא רואה לפניו את הפער שבין העולם של בריסק שממנו הוא בא לעולם של בוסטון שבתוכו הוא שרוי.

"הנה יושב אני בשיעוריי ומסביר לתלמידי את עניין יום הכיפורים", הוא משיח את ליבו באחד מדרשות "התשובה" שלו — "אנחנו לומדים את המחזור, את הפיוטים, את הדינים והמנהגים

"שומרי שבת יש באמריקה — אבל אין בה יהודים של ערב שבת, ההולכים בכוונת הנשמה ובהמיית הלב לקראת שבת... יש לנו שומרי מצוות ביד, ברגל ובפה — אבל כמה מעטים הם היודעים עבודה שבלב מה היא?"

הרב יוסף דוב סלוביצי'יק

הקשורים בימים הנוראים. אם יש צורך בהסבר פילוסופי, אני מוסיף גם אותו. מבחינה אינטלקטואלית יש לי הרבה למסור לתלמידיי ממה שספגתי מאבותי ומרבתי על מהות היום, על קדושת היום של הימים הנוראים, אבל מה שאיני יכול הוא להכניס אותם לעולם הרגשות שיהודי חייב להרגיש כשהוא אומר "זכרונות", כשהוא מוציא בשפתיו "וה' בשופר יתקע והלך בסערות תימן". איני יכול להעביר את ההרגשה שהרגשתי שעה ששמעתי את סבי רבי חיים אומר ברתת את הפיוט שלאחר "העבודה": "כל זאת בהיות ההיכל על מכוננו ומקדש הקודש על יסודותיו וכהן גדול עומד ומשרת — אשרי עין ראתה כל אלה!" אפשר היה לראות בחוש כי הוא שרוי אותה שעה בעולם אחר, כאילו ריחף ועבר מכריסק לירושלים שלפני אלפי שנים. חוויה זו של "קדושת היום" חסרה לו ליהודי האמריקני. חסר לו ה"לידע שיש שם מצוי ראשון", כביטוי של הרמב"ם בראש ספרו "משנה תורה".

והרב ממשיך ואומר:

אם יש את נפשכם לדעת מה היתה משמעות ה"לידע" ליהודים מאז, צאו וראו את השיר העממי "דו" — "אתה", שיר המיוחס לרבי לוי יצחק מברדיצ'ב. "רכונו של עולם" — כך שר רבי לוי יצחק — "תן ואשיר לך דודאלע", שיר של אתה. "מזרח — אתה, מערב — אתה, צפון — אתה, דרום — אתה". זורחת השמש — רואים את הקדוש ברוך-הוא בכרך הזריחה; שועת היא בדמדומי-ערפלים — אף שם רואים אותו. זוהי תחושה שיהודי חייב לחוש, תחושה שאינה ניתנת להסברה לא במסות וכמאמרים תיאולוגיים, לא בדרשות ובהטפות. זוהי תחושה — שצריכים לחוש! איך ללמד תחושה זו ליהודי האמריקני — אינני יודע. אמנם, הנני "מלמד" לא רע ואני יכול ללמד נושאים שונים, אבל זאת — לא אדע.

הוא מכיר את הסביבה שהוא חי בה ואינו משלה עצמו, כמו שעושים מנהיגים ומלומדים אחרים, שקהל מאזיניו "מייצג" את העולם שמחוץ לאולם בו ניתן השיעור שלו בפני קהל מאות שבא לבקש תורה מפיו.

"אני עוד זוכר", — אומר הרב בכמין וידוי — "והימים אינם כה רחוקים, כאשר כלל ישראל עוד היה קרוב להקב"ה, חי ונושם באוויר של קדושה. ואילו כיום כאן, מה אנו רואים? החול והחולין שולטים בכל. על "קדושת היום" אין מה לדבר כלל, אפילו בשכונות המאוכלסות יהודים חרדים. אכן, יש שומרי שבת באמריקה (הכינוי "Sabbath Observer" נעשה אצלנו מעין תואר כבוד כמו "הרב הגאון", שניהם אינם אומרים כלום ושניהם מעידים על ירידת הדרור...) אבל, לא על השבת דואב הלב, כמו על "ערב שבת", שומרי שבת יש באמריקה, אבל אין בה יהודים של ערב שבת, ההולכים בכוונת הנשמה ובהמיית הלב לקראת שבת, יש לנו שומרי מצוות ביד וברגל ובפה — אבל כמה מעטים הם אלו היודעים עבודה שבלב מה היא! מהו אחוז היהודים שומרי מצוות בהשוואה ל-90 אחוז שלפני שני דורות? אין ואפס... על משככי כלילות, עולה כי תדירות הרעיון, כי כל מה שאנו עושים כאן הוא בכחינת בונים על החול, שעוד מעט-קט והרוח נושבת בו ואיננו. בעלי תשובה? אינני מאמין שיש בעלי תשובה קלים, דרך התשובה של הפרט ושל הציבור היא דרך קשה, מליאת חתחתים וייסורים ומאמצים. הדרך ארוכה היא ורבה עד שמגיעים ל"לפני ה' תטהרו". (ר' על התשובה, עמ' 58).

והרב ממשיך: ה"אני מאמין" המסכם, הקשה ביותר, "אני מאמין בכיאת המשיח", מושחת על אמונה ככנסת ישראל. וזו אינה אמונה קלה... אודה ואתודה: יש לעתים על משככי כלילות, כאשר השינה נודדת ומתחילים להרהר, אז יש ונתקפים במחשבות נוגות ומתמלאים

כסוגיה של הדיאלוג עם הנוצרים

הייתי הרבה במחיצתו בזמן שדובר בו כמועמד לשכת בכסא של הרב הראשי לארץ ישראל. רבים פנו אליו בענין. מראש ממשלת ישראל על ידי מנהל משרדו (יעקב הרצוג ז"ל) ועד לרבנים מפורסמים והרבה יהודים מן השורה. לא הבינו מדוע אינו נענה לפניות המרוכות. והרי הוא ציוני נלהב והרי ארץ ישראל צריכה לאישיות כמותו. בשיחות ארוכות שניהלנו בטילים לאורך ההודסון. ביתו שבבוסטון ובכית הקיץ שלו באונסק' שבקייפ קוד, הבנתי לבדו. הוא חש וידע היטב שהוא שייך לאמריקה, שבארץ ישראל ישאר "מבחוץ". למרות שמאוד השתוקקתי שיעלה לארץ, הסכמתי עמו שעליו להשאר כאן, במקומו. לימים, גם הפסקתי לשאול אותו, למה אינו מבקר בארץ אותה ואת חייה חי וידע היטב מרחוק. והנה עוד דף מן היומן:

אחרי שיחה ארוכה בדירתו שבבנייני ישיבה אוניברסיטה בווינגטון הייטס בניו יורק, יוצאים יחד עם הרבנית לארוחת ערב במסעדה שבפנימיה של הישיבה. בוודאי, היו מביאים לו כרצון את הארוחה לדירתו, אלא שהוא מעדיף לאכול כאחד מן העם יחד עם ציבור התלמידים. אולם האוכל סואן. רעש וצפיפות כמו במשתה של חתונה. הוא צועד ישר לשולחן "שמור" שבבילו בקרן זוית שבאולם. כאשר קם ללכת לנטילת ידיים, עומדים בפניו כמו בפני "רבי" של חסידים, נרתעים ומפנים לו דרך, אבל זה אינו מונע מתלמיד אחד שלו, לעצור בו ולשאול שאלה. הוא עוצר ומאזין. השואל: הרב פרופ' יצחק גרינברג. השאלה: האם מותר לו להזמין כומר לבית הכנסת שלו בריורדייל להרצות על נושא "הברית ובחירת עם ישראל". הרב מתפלל: מה פתאום עלה בדעתך להזמין כומר? ופרופ' גרינברג מסביר: מלכתחילה היה צריך להרצות על הנושא פרופ' מיכאל ווישגראד, אבל היה זה הוא שהציע להזמין את הכומר, מאחר שהם מוכנים כיום "להכיר" בבחירת ישראל, כשהם מוסיפים לה "בחירה" נוספת של "ברית" מחודשת עם הנוצרים. הרב משיב כי אינו רוצה "לפסוק" שאלות כאלה, אבל "פוסק" בכל זאת: אילו אני במקומך — לא הייתי עושה זאת, אבל איני אומר לך מה לעשות.

כשהרב חוזר לשולחן ולאחר שהוזמן ה"כבוד הקצוץ" למנה ראשונה, נמשכת השיחה באותו נושא ובכלל בנושא "הדיאלוג" עם הנוצרים. כל עוד "הם" לא היו מוכנים ל"דיאלוג" היה לנו יותר נוח. עכשיו הם מוכנים ומזמינים עצמם להופיע בכל מקום, בכל אסיפה יהודית, בכל בית כנסת. עוד מעט, הוא מוסיף בהומור היבש שלו — יזמינו עצמם אף לסיום הש"ס... והבעיה: מה עושים? ביחוד בעיירות קטנות שבהן אי אפשר לסרב להם בגלל יחסי שכנות טובה ו"משום איבה". זוהי בעיה חדשה שיצרה המציאות האמריקנית. להתעלם ממנה לגמרי, אי אפשר. להשאיר לכל רב צעיר בשטח להחליט — גם כן אי אפשר. לומר "לא" — גם כן אי אפשר, גם מפני שיהיו יהודים אחרים, יהודים-לא יהודים, שיקפצו על המציאה והם יהיו מייצגים את היהדות בפני הגוים, שיש מהם שמתכוונים לטובה אבל לרובם מגמת ההתקרבות היא לשם מסיון, בבחינת "וירעו אותנו המצרים" — שנעשו לנו רעים וחברים טובים.

הרב והרבנית מעידים על עצמם, כי הם עדיין מתמלאים פחד כשפוגשים כומר. זכרונות מימי הילדות. לדור הצעיר באמריקה אין הרתיעה הנפשית הזאת וספק אם אפשר להחדירה. את עמדתו בנושא זה ניסח הרב כעבור זמן קצר כמאמרו החשוב "עימות" (confrontation).

דאגה הן על היהודים שבארץ-ישראל והן על היהודים שבגולה. מה שנוגע לגלות, נדמה לנו שלמרות כל מאמצינו הכבירים, למרות המיחת הישיבות ופריחת נוער דתי ונפלא — הננו מעט מן המעט מכלל היהודים באמריקה, אחוזים בודדים, איים גלמודים בתוך הים. והספק מכרסם: כלום לא ניגרף גם אנו בגלי ההתבוללות העזים הרוגשים כל סביבנו באמריקה זו? הספק מכרסם ואף-על-פי-כן חורה לי מאוד, כאשר באים יהודים מארץ ישראל ואומרים לי כי אכן כך הדבר, כי אבדה כל תקווה וכי ימיה של יהדות חיה באמריקה ספורים הם. דעה כזאת יש בה, לדעתי, משום פגימה ופגיעה באמונה בכנסת-ישראל שעליה נצטוונו. אמונה זו אינה מוגבלת לכנסת ישראל שבארץ ישראל בלבד, אלא ליהודים בכל מקום שהם. הלא כך נאמר לנו: "אם יהיה נדחך בקצה השמים, משם יקבצך". ו"נדחך" אין הכוונה דווקא ליהודי הגר במרחקים גיאוגרפיים, הכוונה בנדחים "בקצה השמים" היא לנדחים רוחניים, ליהודים שנדחו, שנתבוללו, שהתנכרו, שהתרחקו רחוק רחוק מיהודים ויהדות. גם כלפי אלה הננו מובטחים ועומדים כי "אם יהיה נדחך בקצה השמים — משם יקבצך"! כל נבואה על "כליון רוחני" על "התבוללות מוחלטת" מנוגדת לאמונה בכנסת ישראל שהיא היא האמונה בביתא המשיחית, יסוד מוסד ביהדות! וכבר נפסקה הלכה "שסוף ישראל לעשות תשובה".

בדרשותיו ובשיעוריו, גם כאשר הוא מלמד תורתה של בריסק, נמצא הרב תמיד באמריקה. לא לחינם הוכתר על ידי מעריציו בתואר "הרב". כמו הרב של העיריה שהיה במרכז העניינים בעיירתו — כך הוא באמריקה שלו. הוא כידוע, בורח מפסיקת הלכה, אינו נענה ברצון ל"שאלות" (כדרך שנהג בן דודו המנוח רבי משה פיינשטיין). אבל הוא בכל זאת בעיני רבים "הרב" של אמריקה, הסמכות העליונה, הדמות התורנית המרכזית שאליה נושאים הכל עיניים, שעצם היותו נוסכת הרגשת בטחון.

הרב סולובייצ'יק בחברת פינחס פלאי ובני דעואל

מכאן מתגלגלת השיחה לעניין נשואי תערוכת. זוהי בעייה עיקרית. אין לנו הכוח לשכנע צעיר או צעירה "שנפלו באהבה" עם לא-יהודי. אין פורמולה — גם לא החינוך היהודי הטוב ביותר — היכולה לשמש תריס בפני תופעה זו. קלושות מאוד הן האפשרויות של שכנוע לאחר מעשה. הנה, לפני שבועיים נשלחה אליו בחזרה אינטלגנטית על ידי הוריה שקיוו כי אם הרב דיבר עמה, הוא יגיע לליבה ויניא אותה מלהתחתן עם בחיר ליבה הגוי. ואכן הרב דיבר עמה באריכות: סנדרה מה יהיה, תלבשי צלב? לא, בעלי לעתיד הוא אמנם נכדו של כומר, אבל אינו "דתי" כלל ושנינו החלטנו כי נחיה ללא-דת. סנדרה, תסעי לבית ההורים לקריסטמאס, איך תרגישי? גם על זה חשבנו. פעם הוא יבוא איתי לביתנו לחנוכה ופעם אני אסע איתו לקריסטמאס, בעצם זה הרי אותו דבר...

גישה אחרת לגיור וגרים

מה לעשות? אי אפשר למנוע לגמרי את התופעה, אבל יש מה שאפשר לעשות, לדברי הרב. הדרך היא דווקא זו של הריפורמים ("אני בטוח כי הרבה מחברי האורתודוקסים ירגמו אותי על מה שאני אומר"), כמובן בתוכן אורתודוקסי. דהיינו, גישה חדשה לגיור. מתברר כי 70 אחוז מבני הזוג המעורבים מוכנים לעבור ליהדות ועלינו להיות מוכנים לקבלם. עלינו לעבד תוכניות ודרכים לקרב אותם אל תחת כנפי השכינה ולהפכם ליהודים טובים. קשה להתרגל לרעיון שהגענו לכך, אבל זוהי המציאות ובעצם הרעיון אין כל רע. יש יהודים שנשיהם, שנולדו לא-יהודיות ונתגירו, החזירו אותם ליהדות. הרב מכיר אישית הרבה מקרים כאלו. חייב לבוא שינוי בגישה לבעיית הגרות והגרים. אבל היהדות

האורתודוסית אינה מוכנה להכיר כי בעיית נשואי תערוכת נוגעת גם לה וגם בארזים נפלה שלהבת! ונמשכת השיחה. הפעם על ישיבת הרמב"ם (בית ספר תיכון "מיימונידס") בכוסטון שעליו גאוותם של הרב ורעייתו. כשהם מדברים בנושא זה, הם מתמלאים שמחה. הם מזמינים אותי לביקור בישיבה והרבנית: "I must prepare you for the shock. It is co-ed" (על ביקורי ב"מיימונידס" בהדרכת הרב ועל מה שראיתי ושמעתי שם, בפעם אחרת).

בשולחנות הסמוכים נערכת מסיבה לכבוד "שבע ברכות" לחתן וכלה. בחורים וגם בחורות שרים יחד. בין הצעירות מרובות כסויות ראש, כשהמטפחת מכסה חצי המצח. הרבנית סולובייצ'יק במצב רוח טוב (והיא עצמה גלוית ראש), מתבדחת: "אינני מבינה, מדוע הן סבורות שכל "הסקס אפיל" הוא בשערות דווקא?"

שני נערים ניגשים בהיסוס לשולחן. בידיהם פטיציה נגד חוק השחיטה המוצע במדינת פנסילבניה, מבקשים מהרב שיחתום. הרב גוער בהם על עצם מעשה הפטיציה שנעשה מחוסר ידיעה נכונה על המצב. פטיציה כזאת יכולה להזיק לשחיטה היהודית, במקום להועיל. כעבור רגע, הוא מפיסם על שגער בהם, מזמינם לשבת ומסביר להם בסבלנות, בפרוטרוט ובארוכה, כמלמד טוב, את כל העניין לפרטיו, כאילו היו שני הנערים העלובים, שנים מגדולי ישראל. הוא שואל לשמם ולמקומם. אחד הנערים, כבן 17, משיב שהוא מברוקלין ומעיד על עצמו: "I am sort of a Baal Teshuvah".

הרב: ותורה אתה לומד? לא, לכך אין לי זמן. הרב מחייך בנחת ומציע לנערים שבמקום שיעסקו ב"תשובה" ובהחתמת "פטיציות", יבואו ללמוד בישיבה. הוא מבטיח לעזור להם להתקבל.

שלטונות פולין מסייעים לשיקום בתי-עלמין

יכלה לשאת בסכום הגדול של עלות הקמת הגדר ושיקום בית העלמין שם. לאחרונה באה אשה אחת יוצאת סובאלק וכיסתה את כל ההוצאה הגדולה ובית העלמין בסובאלק גודר ושוקם בצורה מאד מכובדת. "מפרסמים עושי מצווה", ומשום כך מרשה לו הרב אברמוביץ לספר, אולי נגד רצונו של הנדבן, על נדבן גדול, יהודי בשם מר ניסנבוים, יוצא ורשה, הגר עתה בעיירה קטנה בגבול גרמניה-שוויצריה. יהודי בעל אמצעים שהוא מניצולי מחנות ההשמדה והוא קיבל עליו לשקם את בית העלמין הגדול הראשון בורשה, שהוא בפראגא, הפרבר המפורסם והגדול של עיר הבירה ורשה. הממשלה הפולנית מטפלת זה כמה שנים לשקם את בית העלמין הגדול השני בורשה, ברחוב אוקופכה, ולא פעלה לשקם את בית העלמין בפראגא. עתה בה מר ניסנבוים, שפגשנו אותו הפעם בורשה, זוהי הפעם השנייה, והוא השקיע שם סכומים עצומים, הרבה עשרות אלפי דולרים. ראינו עתה את העבודה, שהיא עוד באמצעה, אבל כבר הוקם חלק גדול מאד מגדר ענקית שתסוכב את בית העלמין.

ימים, וקיימה דיונים עם השלטונות המקומיים.

בשאר הימים ביקרו חברי הוועדה בערים רבות ודנו בתוכניות לשיקומם של בתי עלמין נוספים, בין היתר שהתה הוועדה בליז'נסק, בה טמון הרבי ר' אלימלך מליז'נסק, וציינה בסיפוק את הקמת הגדר סביב בית העלמין, בניגוד לדרישת העירייה, שביקשה להשאיר במקום מעבר לאנשי העיר.

בישיבות עם גורמי השלטון בורשא, סוכם כי הוועדה תממן הקמת גדרות במקומות נוספים, ביניהם בעיר פשיסחה שם טמונים הצדיקים "היהודי הקדוש" והרבי ר' שמחה בונם ז"ע.

כתום ביקורם יצאו חברי המשלחת בקריאות נרגשות ליוצאי פולין, כי יתגייסו להצלת קברי אבות, כפרט לנוכח המדיניות העכשווית של השלטונות הרואים פעילות זו בעין יפה.

הרב אברמוביץ סיפר כי העיר סובאלק, היכן שהגאון רבי דוד ליפשיץ שימש כרב המקום (נמצא כעת בניו יורק), דנה הוועדה שלנו לפני שנתיים על שיקומה, אולם לא

הוועדה הבינלאומית לשיקום בתי הקברות היהודים בפולין, בראשותו של הרב י.מ. אברמוביץ, חזרה בימים אלה מביקורה הרביעי בפולין וחבריה מוסרים על תזוזה של ממש ביחס השלטונות לנושא שנראה כאבוד לפני מספר שנים.

בישיבה שקיימה הוועדה בורשא, דיווח מנכ"ל משרד הדתות הפולני, כי במשך שלושת השנים האחרונות השקיעה הממשלה, למרות מגבלותיה התקציביות, סכומים בהיקף של מיליוני דולרים בשיקומם של בתי העלמין בערים ורשא, לודז', וורוצלב, ביאליסטוק, ריישא, קאליש וקטוביץ. הוא סקר לפני הוועדה תוכניות שיקום נוספות בערים אחרות.

חברי הוועדה ציינו בסיפוק רב את ההתעוררות שחלה אצל נדיבים יוצאי פולין, המקדישים מהונם ומכוחם לשיפוץ קברי אבות. כך לדוגמה, הוקמו גדרות סביב בתי העלמין בפראגא וסובלק, לאחר שיוצאי המקום כיסו את ההוצאות.

הרב אברמוביץ הדגיש, כי מטרת הביקור הנוכחי היתה שיקום בתי-העלמין בלובלין. ולשם כך שהתה המשלחת במקום ארבעה